

Капцощ В. Я.

студентка факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету

Kaptsosh V. Ya.

Student
Faculty of International Economic Relations
Uzhhorod National University

СУЧАСНИЙ СТАН НЕЛЕГАЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ

Анотація. У статті проведено аналіз сучасного стану здійснення нелегальної торгівлі в Україні, зокрема з окремими районами Донецької та Луганської областей. Виокремлено основні проблеми нелегальної торгівлі України в сучасних умовах. Розкрито перспективні напрями розвитку зовнішньоторговельної політики України в контексті зменшення проявів нелегальної торгівлі.

Ключові слова: нелегальна торгівля, зовнішня торгівля, міжнародна торгівля, протидія нелегальній торгівлі, здійснення нелегальної торгівлі, нелегальна торгівля в Україні.

Вступ та постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки та інтернаціоналізації міжнародних товарних ринків особливого значення набувають питання дослідження особливостей сучасних тенденцій у світовій торгівлі. Будь-які зрушення в обсягах та структурі світової торгівлі, кривих відносного попиту та пропозиції можуть викликати суттєві зміни параметрів економічного зростання країн, які беруть участь у світовій торгівлі, а також приводити до перерозподілу доходів між цими країнами. У зв'язку з цим питання оцінювання здійснення нелегальної світової торгівлі є особливо актуальними. Адаже такий аналіз повинен бути одним з головних орієнтирів під час розроблення не тільки ефективної зовнішньоекономічної політики, але й економічної політики держави загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням тенденцій розвитку нелегальної торгівлі присвячено праці таких учених-економістів, як Ю.Г. Козак, Г.В. Кузнецов, Р.К. Щеніц, В.В. Поляков.

Метою роботи є аналіз особливостей сучасного стану міжнародних економічних аспектів здійснення нелегальної торгівлі, а саме проблем та механізму протидії.

Результати дослідження. Однією з найдавніших та найважливіших форм реалізації міжнародного поділу праці і світогосподарських процесів є міжнародна торгівля. В рамках міжнародного поділу праці відбувається регулярний обмін товарами та послугами між різними країнами, що здійснюється через специфічну форму міжнародних економічних відносин, якою є міжнародна торгівля. Це будь-яка міждержавна обмінна діяльність товарами, послугами та іншими результатами людської праці або елементами природи. Вона є сукупністю зовнішньої торгівлі всіх країн світового господарства та становить сферу міжнародних торгово-грошових відносин.

Міжнародна торгівля складається з експорту та імпорту товарів і послуг. Як правило, вивозяться товари, внутрішні ціни яких нижчі, ніж ціни на світовому ринку. Розрізняють видимий та невидимий експорт. До першого належить вивезення товарів, а до другого – надання послуг, створених у цій країні, споживачам з інших країн. Імпортують, як правило, товари, ціни яких на світовому ринку нижчі, ніж ціни внутрішнього ринку. Основними кількісними показниками міжнародної торгівлі є обсяги світового експорту, імпорту та товарообігу. Розрізняють декілька видів міжнародної торгівлі. Залежно від об'єктів

виділяють торгівлю товарами та послугами. За способом взаємодії суб'єктів розрізняють традиційну та зустрічну торгівлю й торгівлю спеціалізованою продукцією. Звичайну, дискримінаційну та преференційну торгівлю виділяють за специфікою регулювання.

Міжнародна торгівля здійснюється двома основними напрямками, а саме безпосередньо та через посередників. Під час торгівлі безпосередньо немає комісійних витрат на послуги посередників, що скорочує трансакційні витрати та прискорює торгівлю. Але для здійснення такої торгівлі необхідні ґрунтовні знання партнера, висока кваліфікація та досвід. Торгівля через посередників простіша для її суб'єктів, але вимагає більше трансакційних витрат. Тут головну роль відіграють міжнародні біржі, ярмарки, виставки та аукціони.

Незаконна торгівля означає будь-який заборонений законом вид практики або поведінки, що стосується виробництва, відправлення, отримання, володіння, розподілу, продажу або придбання, зокрема будь-який вид практики або поведінки, що має на меті сприяння такої діяльності [3, с. 77].

Середньостатистичний річний обсяг нелегальної торгівлі товарами широкого споживання в Україні становить 65–75 млрд. грн. Обсяг товарів широкого споживання в Україні становить приблизно 140–160 млрд. грн, а середньостатистичний обсяг щорічної контрабанди (йдеться саме про нелегальну торгівлю) – близько 65–75 млрд. грн. При цьому, згідно з даними ДФС, досить широкою є номенклатура товарів, які намагаються незаконно ввезти на територію України. Основними з них є підакцизна продукція, побутова техніка, одяг, взуття, мобільні телефони та комп'ютерна техніка [4].

Так, ринок підробленої горілки в Україні досяг колосальних масштабів. Про це навіть заявили в Європейському парламенті. Згідно з їхніми даними наш тіньювій ринок спиртного досягає 60% і виводить з бюджетів близько 360 млн євро. В ЄС мають намір самостійно боротися з українським контрафактом шляхом формування відкритих списків нелегальних виробників [4].

В Україні існує системна нелегальна торгівля з окупованою частиною Донбасу. Порушники використовують п'ять шляхів, якими товари потрапляють на окуповані території [1].

Гуманітарна допомога та інші вантажі потрапляють в окремі райони Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО) через автошляхи та контрольні пункти

в'їзду/виїзду. В антитерористичній операції на сході України (далі – АТО) офіційно визначають шість таких коридорів. Якщо йдеться про невеликі партії, то використовують «кур'єрів». Нині особа має право перевезти на неконтрольованій території до 75 кілограмів товару. «Підприємці» за окрему плату знаходять добровольців-вантажників і заявляють на контрольному пункті, що кожен з них везе 75 кілограмів дозволеного товару. Таким чином, через лінію зіткнення проїжджає машина з шістьма особами і 450 кілограмами товару. Якщо ж йдеться про великі обсяги, то в хід ідуть маніпуляції із супровідними документами. Наприклад, до ОРДЛО дозволено переміщувати гуманітарний вантаж. Для цього необхідно мати документ від Міністерства соціальної політики, що товар є так званою гуманітаркою. Він не прив'язується до конкретного транспорту. В результаті один і той самий наказ часто використовують багато разів. Але найбільші фури з товаром проїжджають просто вночі, коли пункти пропуску офіційно закриті. Для цього за хабар домовляються з деякими службовцями на контрольних пунктах і везуть товар у їхню зміну [1].

Гуманітарно-логістичні центри, а саме ринки роздрібно-торгівлі, які для зручності жителів ОРДЛО розташовані просто біля контрольних пунктів, створені для того, аби жителі окупованих територій могли купити там українські продукти, якісніші та дешевші, ніж ті, що продають на окупованій території. Ці ринки часто використовують для перевезення товарів за лінію розмежування. Наприклад, потрібно провезти три тони сиру в Горлівку. Поручники наймають так званих кур'єрів, тобто осіб, які за окрему плату будуть виносити сир з ринку та пакувати в авто. З гуманітарно-логістичного центру дозволено вивозити до 150 кілограмів товару на особу. Отже, шість осіб у машині можуть вивезти майже одну тону сиру. Після проходження контролю з української сторони авто зазвичай безперешкодно проходить контрольний пункт бойовиків, бо це вже узгоджено з тими ж людьми, з якими домовлялися про постачання товару до логістичного центру [7].

У контексті розмови про нелегальну торгівлю з окупованими територіями одним з центральних є питання різниці цін, адже саме отримання надприбутку виступає основним мотивом того, щоб іти на ризик та нелегально переміщувати товари через лінію зіткнення.

Щоби дізнатися про ціни в ОРДЛО, проаналізуємо дані з цінами на аналогічні товари (переважно продукти харчування) у двох мережах супермаркетів у Києві станом на початок червня 2017 року (табл. 1).

Таблиця 1
Порівняльна таблиця цін на деякі товари в Києві та ОРДЛО, 2017 рік [7]

Товар	ОРДЛО, грн.	Різниця, %	Київ, грн.
Хліб	6–9	+19	7–12
Гречка, 1 кг	22–45	-3	25–40
Рис, 1 кг	22–45	-21	18–35
Молоко, 0,9 кг	17–29	-2	19–26
Масло, 1 кг	100–205	+4	136–180
Сир, 1 кг	150–220	-24	120–160
Сало, 1 кг	75–175	-44	70
Філе курки, 1 кг	90	-15	77
Свинина, 1 кг	125–190	-32	100–115
Помідори, 1 кг	38–70	-43	28–34
Огірки, 1 кг	22–30	-37	15–18
Картопля, 1 кг	15–25	-50	10
Яблука, 1 кг	30–50	-30	28

Відповідно до даних табл. 1 різниця в цінах становить в середньому 30%, якщо порівнювати з цінами в Києві. Особливо вирізняється вартість м'ясної продукції, алкоголю та овочів, хоча ціни на останню категорію товарів досить сильно залежать від сезону. Таким чином, усі товари, які перетинають лінію зіткнення, отримують моментальну націнку. Винятком є хліб, горілка й цигарки, які, навпаки, дешевші, якщо порівнювати з аналогами на контрольованій території України. Саме тому вони є одними з небагатьох товарів, які перевозять у зворотному напрямку, тобто з ОРДЛО до контрольованої території.

Проте нелегальна торгівля з ОРДЛО не обмежується лише продуктами харчування, адже на неконтрольованій території везуть широкий асортимент товарів, зокрема паливно-мастильні матеріали, автомобільні запчастини, одяг, електроніка, медикаменти, наркотичні засоби [7].

Якщо ж проаналізувати списки підприємств, яким дозволено перевозити товари до ОРДЛО, то на низку заводів на неконтрольованій території залізничним транспортом перевозили лижні костюми, біде, смартфони, планшети, велосипеди, компаси, картини тощо.

Не менш важливим є питання обсягів нелегальної торгівлі, проте навіть приблизну відповідь на нього дати досить складно, адже товари надходять з різних країн та різними способами. Проте надаються дані про те, що, наприклад, протягом січня-квітня 2015 року зафіксований та попереджений перетин лінії зіткнення товарами на загальну суму понад 36 млн. грн. Проте ця сума, швидше за все, суттєво занижена і не відображає реальної картини.

Водночас відомі обсяги нелегального переміщення товарів з Росії до ОРДЛО через неконтрольовані ділянки україно-російського кордону відповідно до інсайдерських даних від Федеральної митної служби Російської Федерації, ВАТ «Російські залізниці» та ПАТ «Укрзалізниця». Зокрема, зазначається, що у 2016 році з Росії до ОРДЛО надійшли товари на загальну суму \$1,23 млрд. США, \$264 млн. з яких (21%) становлять сільськогосподарська продукція та продовольство. З ОРДЛО до Росії в тому ж 2016 році надійшло товарів на суму близько \$200 млн. [7].

Незважаючи на великі суми хабарів, нелегальне перевезення товарів до ОРДЛО було й залишається прибутковим. Брутто-прибуток різниться залежно від товару та інших факторів, але він міг сягати 200–250% від витраченої на товар суми у 2015 році. Так, наприклад, куплену на підконтрольній території 2,5-літрову пляшку пива за 25 грн. у 2015 році можна було продати в ОРДЛО за 50–60 грн. У 2015 році водій 20-тоної вантажівки міг отримати залежно від товару 15–20 тис. чистого прибутку за одну ніч [7].

Легкова машина з причепом, проїхавши за одну ніч сім блокпостів від Покровська (колишній Красноармійськ) до Донецька, перевозячи м'ясо, могла отримати в тому ж 2015 році 8 тис. грн. чистого прибутку. Для порівняння нижче наведена статистика середньої місячної заробітної плати в деяких регіонах України на кінець 2016 року [7].

Плата за пропуск вантажівок не була постійною та могла різнитися залежно від підрозділу, місця пропуску, а також самого вантажу. Якщо на початку війни можна було розплатитися частиною товару, то з часом за проходження вантажівки почали розплачуватися грошима (табл. 2).

Окремі розцінки існують на «нульовому блокпості». Так, наприклад, одні підрозділи можуть встановити ціну в 1 грн./кг, за дорожчі товари – 2 грн./кг. Інші ж підрозділи на цій самій ділянці суттєво підвищують ціну до 8–10 грн./кг (табл. 3).

Таблиця 2

Орієнтовна вартість пропуску
через один блокпост, 2015 рік [7]

Одиниця	Вартість пропуску
Вантажівка, 5 т	20 тис. грн.
«ГАЗель» з м'ясом	5–7 тис. грн.
«ГАЗель» з крупами	2–3 тис. грн.

Таблиця 3

Орієнтовна вартість «зеленого коридору»,
2015 рік [7]

Одиниця	Вартість пропуску
Вантажівка, 10 т	100–120 тис. грн.
Вантажівка, 5 т	60–80 тис. грн.
Вантажівка, 3 т	20–30 тис. грн.

Існують сім залізничних коридорів, які ведуть до ОРДЛО. Оскільки Україна до березня 2017 року офіційно торгувала з тимчасово непідконтрольними територіями вугіллям, рудою та іншими товарами, цим активно користувалися зловмисники. Вони нелегально вивозили в Україну товари в подвійному дні вагонів або додаткових незадекларованих вагонах [1].

Товари до ОРДЛО потрапляють не лише через шляхи з пунктами пропуску. Існує безліч доріг, зокрема ґрунтових, які використовують для переміщення вантажу. Звичайно, це відбувається за домовленістю з певними командирами бригад, які базуються в тому районі.

Інший спосіб полягає в перевезенні товарів через «сіру зону». Так називають територію, яка прилягає до лінії зіткнення, але українські бойові підрозділи її фактично не контролюють. Якщо в «сірій зоні» розташований населений пункт, то везти товари можуть, зареєструвавши там магазин, а вже звідти товар перевозять до неконтрольованих територій автомобілем або вручну. Товари завантажують у звичайні фури та на українській митниці заявляють, що везуть їх, наприклад, у Казахстан через територію Росії. Проте вже на російській митниці дають інший пакет документів про те, що вантаж прямує до Луганська (Україна). Таким чином, вантаж заїжджає в Росію і вже звідти прямує на територію ОРДЛО, уникаючи оподаткування. Так, нелегальна торгівля з окупованими територіями – це передусім загроза національній безпеці [1].

Так, протидія незаконній торгівлі вимагає вжиття низки першочергових заходів:

- ухвалення Кабінетом Міністрів України Національної стратегії з протидії нелегальній торгівлі;
- посилення прикордонного та митного контролю за ділянками кордону;
- посилення роботи з правоохоронними органами країн, що межують з Україною;
- вирішення на законодавчому рівні та забезпечення на практиці належного рівня знищення продукції, вилученої правоохоронними органами в рамках процесуальних дій;
- прогнозована та зрозуміла податкова політика.

Висновки. Отже, міжнародна торгівля посідає особливе місце в складній системі світогосподарських зв'язків. Вона опосередковує практично всі види та форми міжнародного співробітництва, включаючи спільну підприємницьку діяльність різнонаціональних суб'єктів, міжнародний трансферт технологій тощо. Проте широкого поширення, зокрема на території України, набуває нелегальна торгівля. Україна має докласти максимум зусиль для протидії нелегальній торгівлі, зокрема з окупованими територіями. Адже це явище є вкрай шкідливим, загрожує безпеці України, економічним інтересам та її іміджу. На міжнародній арені повідомлення про таку торгівлю лише підсилюють образ країни, яка є дуже корумпованою. До того ж це сприяє затягуванню війни. Навіть повне блокування ОРДЛО або частковий дозвіл не зможе повністю викоринити явище нелегальної торгівлі. Єдиний спосіб цього позбутися полягає в тому, щоби повернути окуповані території під контроль України та реінтегрувати їх.

Список використаних джерел:

1. Давиденко А.В. П'ять способів нелегальної торгівлі з окупованим Донбасом. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2017/11/9/7161243>.
2. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля: підручник / заг. ред. Ю.Г. Козак, Т. Спорек, Е. Молендовські, А. Грібінцева, С.Н. Лебедева, Т. Шенгеля, Н.С. Логвінова, А. Козак, Н.В. Притула, В.М. Осипов, Д. Аляб'єва, М.М. Кочевой. 5-те вид., перероб. та доп. Київ; Катівіце; Краков: Центр учбової літератури, 2015. 272 с.
3. Кузнецова Г.В., Подбираліна Г.В. Международная торговля товарами и услугами: учебник для бакалавриата и магистратуры. Москва: Юрайт, 2017. 571 с.
4. Макаренко І.В. Річні обсяги нелегальної торгівлі в Україні становлять близько 75 млрд. грн. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1739922-richni-obsyagi-nelegalnoyi-torgivli-v-ukrayini-stanovlyat-blizko-75-mlrd-grn-ekspert>.
5. Основні проблеми українських експортерів при виході на ринки ЄС. URL: <http://ukrtransagent.com.ua/uk/osnovni-problemy-ukrayinskykh-ekspor>.
6. Щенин Р.К., Поляков В.В. Мировая экономика и международные экономические отношения: учебник. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. 446 с.
7. Як торгують із окупованими територіями. П'ять шляхів нелегального переміщення товарів (дослідження). URL: <https://glavcom.ua/publications/yak-torguyut-iz-okupovanimi-teritoriyami-pyat-shlyahiv-nelegalnogo-peremishchennya-tovariv-doslidzhennya-455325.html>.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НЕЗАКОННОЙ ТОРГОВЛИ В УКРАИНЕ:
ПРОБЛЕМЫ И МЕХАНИЗМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

Аннотация. В статье проведен анализ современного состояния осуществления нелегальной торговли в Украине, в частности с отдельными районами Донецкой и Луганской областей. Выявлены основные проблемы нелегальной торговли Украины в современных условиях. Раскрыты перспективные направления развития внешнеторговой политики Украины в контексте сокращения проявлений незаконной торговли.

Ключевые слова: незаконная торговля, внешняя торговля, международная торговля, противодействие незаконной торговле, осуществление незаконной торговли, нелегальная торговля в Украине.

**CURRENT STATE OF ILLEGAL TRADE IN UKRAINE:
PROBLEMS AND MECHANISMS OF COUNTERING**

Summary. The article analyzes the current state of illegal trade in Ukraine. The peculiarities of the problems and mechanism of counteraction to the implementation of illegal trade are revealed. The basic problems of illegal trade of Ukraine in modern conditions are singled out. Prospective directions of development of foreign trade policy of Ukraine in the context of reduction of displays of illegal trade are revealed.

Key words: illegal trade, foreign trade, international trade, counteraction to illegal trade, illegal trade, illegal trade in Ukraine.